

5. Polish Ministry of Finance (2016) „Rodzina 500 plus”: start programu 1 kwietnia [Online]. Available at: <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus-start-programu-1-kwietnia> (Accessed: 6 May 2025).
6. Polish Ministry of Finance (not dated) *Najważniejsze informacje o programie "Rodzina 800+"* [Online]. Available at: <https://www.gov.pl/web/rodzina/najwazniejsze-informacje-o-programie-rodzina-502> (Accessed: 6 May 2025).
7. Sierpowska, I. (not dated) “Rodzina 500+” z perspektywy prawa i polityki społecznej’, *Strefa Prawa Uniwersytetu SWPS* [Online]. Available at: <https://web.swps.pl/strefa-prawa/artykuly/17415-rodzina-500-plus-z-perspektywy-prawa-i-polityki-spoecznej> (Accessed: 6 May 2025).
8. World Bank, *Fertility rate, total (births per woman) - Poland* [Online]. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?end=2023&locations=PL&start=2014> (Accessed: 6 May 2025).

УДК 340

Грушко М. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
міжнародного та європейського права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

Разумій К. В.

*студентка 2-го курсу факультету
судового та міжнародного права,
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища: питання боротьби зі змінною клімату

У наш час зміна клімату є не просто науковим терміном, а реальною загрозою, яка вже сьогодні впливає на життя мільйонів людей по всьому світу, бо викиди парникових газів, спричинені діяльністю людини, призводять до Парникового ефекту нашої Землі, що веде до катастрофічних наслідків для природи та людства.

Міжнародне право відіграє ключову роль у боротьбі зі зміною клімату. Щоб зупинити цей процес, світова спільнота об'єдналася навколо міжнародних правових норм. В основі цього підходу лежать ключові принципи: сталий розвиток, відповідальність за забруднення, запобігання шкоді та екологічна відповідальність. Саме ці принципи стали фундаментом таких важливих угод, як Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Паризька угода, які допомагають країнам координувати свої зусилля у боротьбі з кліматичною кризою.

Основою глобальної співпраці є Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 року. Цей документ був створений з метою стабілізації рівня парникових газів в атмосфері, щоб уникнути небезпечного впливу людської діяльності на кліматичну систему та завдяки цій конвенції світ отримав чіткі правила та принципи, які лягли в основу майбутніх міжнародних угод і дали старт спільним діям у боротьбі зі зміною клімату[6].

Ключовий етап базується у об'єднанні країн для захисту нашої планети і саме такою була ідея Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1997 року. Це був перший документ, який юридично зобов'язав розвинені країни скорочувати викиди парникових газів. Протокол запропонував інноваційні рішення, як-от торгівля квотами на викиди та спільні проекти, що допомогли країнам ефективніше досягати своїх цілей[1].

Надалі, по закінченню майже двох десятиліть, світ зробив ще один важливий крок — Паризька угода 2015 року. Її підписали 195 країн, і вона стала найамбітнішим планом для боротьби зі зміною клімату. Угода ставить за мету утримання зростання глобальної температури в межах 2°C, з докладанням зусиль для обмеження до 1,5°C. Ключовою особливістю Паризької угоди є система національно визначених внесків (NDCs), згідно з якою кожна країна самостійно визначає свої цілі зі скорочення викидів та адаптації до змін клімату[8].

У контексті боротьби зі зміною клімату міжнародне право керується кількома фундаментальними принципами.

По-перше, принцип спільної, але розподіленої відповідальності. Він визнає, що всі держави зобов'язані долучатися до вирішення кліматичних проблем, проте обсяг цієї відповідальності залежить від того, наскільки кожна країна сприяла викидам парникових газів у минулому, а також від її економічного потенціалу[8].

По-друге, принцип запобігання шкоді (no-harm principle). Він вимагає від країн вживати всіх необхідних заходів, щоб уникнути негативного екологічного впливу на інші держави. У випадку зміни клімату це означає зменшення викидів парникових газів для захисту глобальної екосистеми[7].

По-третє, принцип належної обачності (due diligence). Він зобов'язує країни застосовувати всі розумні та ефективні заходи для попередження, мінімізації та контролю ризиків, пов'язаних зі зміною клімату[7].

Доречно зазначити про ефективність реалізації міжнародно-правових норм, де було розроблено ряд механізмів у сфері боротьби зі зміною клімату. Наприклад, стаття 6 Паризької угоди передбачає створення механізмів міжнародної співпраці для досягнення цілей зі скорочення викидів, включаючи міжнародну торгівлю квотами на викиди та механізм сталого розвитку, а стаття 8 Паризької угоди визнає важливість вирішення питань, пов'язаних зі збитками та втратами від негативних наслідків зміни клімату, особливо для найбільш вразливих країн. Міжнародні кліматичні угоди передбачають надання фінансової та технологічної підтримки країнам, що розвиваються, для реалізації заходів зі скорочення викидів та адаптації до змін клімату[3].

Також, важливу роль у боротьбі зі зміною клімату відіграє процес «озеленення» існуючих прав людини, таких як право на життя, їжу, воду тощо. У 2022 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про визнання права на чисте, здорове та стійке довкілля як фундаментального права

людини. Текст резолюції, запропонований Коста-Рикою, Мальдівами, Марокко, Словенією та Швейцарією, був прийнятий 43 голосами «за», між тим Індія, Китай та Японія утрималися від голосування. Сполучені Штати не голосували взагалі, оскільки на даний час вони не входять до складу Ради, що складається з 47 членів. Резолюція, яка вперше обговорювалася в 1990-х роках, не має обов'язкової юридичної сили, але може формувати світові стандарти. До речі, юристи, які беруть участь в судових процесах з питань клімату, кажуть, що це може допомогти їм сформуванати аргументи в справах, що стосуються навколишнього середовища і прав людини[2].

Серед основних викликів і можливостей для розвитку міжнародно-правового захисту навколишнього середовища у контексті зміни клімату варто виділити кілька важливих напрямів. По-перше, необхідно посилити юридичну відповідальність за невиконання кліматичних зобов'язань, щоб країни дійсно відповідали за свої дії. Доречно у цьому контексті зазначити про думку М. В. Грушко, вона звертає увагу на те, що збройна агресія російської федерації проти України супроводжується масштабним та систематичним завданням шкоди довкіллю, що є порушенням міжнародно-правових норм у сфері охорони навколишнього середовища. Це ще раз підкреслює потребу в удосконаленні міжнародно-правових механізмів відповідальності за екологічні злочини, особливо в умовах збройних конфліктів. «Негативний вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище підвищує актуальність питання та викликає необхідність вдосконалення правил ведення збройних конфліктів або ж прийняття нових норм міжнародного права, які можуть посприяти попередженню нанесення шкоди природному середовищу. Сумна картина від кількості вбитих, поранених, зруйнованих будинків, проте природне середовище є мовчазною жертвою збройних конфліктів, що потребує уваги та належного захисту з метою збереження природного фонду для нащадків»[5; с. 2]. По-друге, важливим є розвиток новаторських правових підходів, зокрема визнання прав природи та екосистем як суб'єктів права. Як зазначають вчені М. В. Грушко з Х. Н. Бехрузом : «міжнародне право зобов'язує держави укладати угоди, спрямовані на забезпечення додаткового захисту довкілля під час збройних конфліктів. Це положення цілком може бути розширене і на сучасні виклики, пов'язані зі зміною клімату»[4].

Ще один важливий момент — це очікуваний консультативний висновок Міжнародного суду ООН, який має прояснити, які саме зобов'язання покладаються на держави у контексті зміни клімату. Окрім того, дедалі більшу роль у міжнародній кліматичній політиці починають відігравати недержавні актори, що також є важливим кроком до досягнення результатів. І, звісно, необхідно вдосконалювати механізми моніторингу, звітності та перевірки, щоб забезпечити відповідальне виконання зобов'язань усіма країнами.

Міжнародне право має вирішальне значення для ефективної боротьби зі зміною клімату, оскільки воно сприяє формуванню глобальної співпраці та встановленню відповідальності серед держав. Для досягнення цілей зі стабілізації клімату та захисту навколишнього середовища необхідно постійно удосконалювати міжнародно-правові норми та механізми їх реалізації. Лише через зміцнення співпраці між країнами та активну участь усіх зацікавлених сторін можна забезпечити успішну реалізацію кліматичних цілей і ефективно реагувати на глобальні екологічні виклики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1997 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення: 19.03.2025).
2. ООН вперше визнала чисте довкілля невід'ємним правом людини. ЕкоПолітика. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/oon-vpershe-viznala-chiste-dovkillya-nevid-iemnim-pravom-ljudini/> (дата звернення: 19.03.2025).
3. Паризька угода 2015 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text (дата звернення: 19.03.2025).
4. Бехруз Х. Н., Грушко М. В. Захист навколишнього середовища від час збройного конфлікту. Академічні візії. 2023. № 20. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/744>
5. Грушко М. В. Міжнародно-правове забезпечення захисту природного середовища та питання відповідальності за вчинення шкоди довкіллю у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. Академічні візії. 2023. № 19. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/791>
6. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1992 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_044?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 19.03.2025).
7. Public international law and climate change - centre for climate engagement. Centre for Climate Engagement.
URL: <https://climatehughes.org/law-and-climate-atlas/public-international-law-and-climate-change/> (date of access: 19.03.2025).
8. Public international law and climate change - law and climate atlas. Law and Climate Atlas. URL: <https://lawclimateatlas.org/resources/public-international-law-and-climate-change-2/> (date of access: 19.03.2025).

УДК 342.7

Паращук В. І.
аспірант юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

Внутрішньо переміщені особи у контексті змін клімату: виклики та міжнародно-правові аспекти

Глобальні кліматичні зміни дедалі частіше стають причиною переміщення населення. Посухи, повені, лісові пожежі, деградація ґрунтів змушують мільйони людей залишати свої домівки. Більшість із них не перетинає кордони, а переміщується всередині держави, отримуючи статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). При цьому міжнародне право не надає